

УДК 81'25+81'42+821.112.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-32>

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ БЕРНГАРДА ШЛІНКА «ЧИТЕЦЬ»

STYLISTIC FEATURES OF THE TRANSLATION OF BERNGARD SCHLINK'S NOVEL «THE READER»

Горевич А. М.,
orcid.org/0009-0003-1901-0284

здобувачка освіти

кафедри германської філології та перекладу

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Заполовський М. В.,
orcid.org/0000-0002-0779-710X

Scopus-Author ID: 57219452425

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри германської філології та перекладу

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

У статті досліджено процес перекладу художнього твору Бернгарда Шлінка «Читець», зокрема складнощі, пов'язані з передачею авторського стилю, філософських аспектів роману та психологічних нюансів, які він розкриває. Автор аналізує, як перекладач має враховувати не лише мовні конструкції, а й соціокультурні контексти, моральні дилеми та історичні реалії, що формують тло твору. Оскільки роман має глибоке емоційне навантаження, важливим є не тільки точне передавання змісту, а й збереження атмосферної напруги, яку Б. Шлінк створює через специфічну мову.

У статті приділено увагу особливостям лексичних і синтаксичних одиниць, які використовуються для вираження внутрішнього світу персонажів, що переживають глибокі моральні й психологічні конфлікти. Визначено, що перекладач, передаючи ці відтінки, повинен знайти баланс між точністю й емоційною інтенсивністю, зберігаючи стильову єдність тексту. Автор також звертає увагу до вибору відповідних еквівалентів для культурних специфік, які містить оригінальний текст, і важливості розуміння контексту для правильної інтерпретації і відтворення авторської ідеї.

Одним із центральних моментів дослідження є роль перекладача як творця, який не просто переносить слова з однієї мови на іншу, а й активно залучається до процесу інтерпретації та адаптації тексту до нової мовної та культурної реальності. Висвітлено, що переклад художнього твору – це не тільки технічний процес, а й глибокий творчий акт, який передбачає значну відповідальність перед оригіналом та потенційним читачем.

У статті розглянуто різні підходи до перекладу художніх творів, які застосовуються до «Читця», підкреслюючи важливість збереження внутрішньої логіки та інтенцій автора. Виявлено, що особливості художнього тексту Б. Шлінка вимагають особливого підходу, здатного зберігати не лише зовнішню точність, але й внутрішню суть оригіналу.

Ключові слова: переклад, художній текст, Б. Шлінк, П. Тарашук, «Читець».

The article examines the process of translating Bernhard Schlink's literary work «The Reader», in particular the difficulties associated with conveying the author's style, the philosophical aspects of the novel, and the psychological nuances it reveals. The author analyzes how a translator should take into account not only linguistic constructions, but also socio-cultural contexts, moral dilemmas, and historical realities that form the background of the work. Since the novel has a deep emotional charge, it is important not only to accurately convey the content, but also to preserve the atmospheric tension that Schlink creates through specific language. The article pays attention to the peculiarities of lexical and syntactic units used to express the inner world of characters experiencing deep moral and psychological conflicts. It is determined that the translator, in conveying these nuances, must find a balance between accuracy and emotional intensity, while maintaining the stylistic unity of the text. The author also draws attention to the choice of appropriate equivalents for the

cultural specifics contained in the original text and the importance of understanding the context for the correct interpretation and reproduction of the author's idea.

One of the central points of the study is the role of the translator as a creator who does not simply transfer words from one language to another, but is also actively involved in the process of interpreting and adapting the text to a new linguistic and cultural reality. It is highlighted that the translation of a work of art is not only a technical process, but also a deep creative act that involves significant responsibility to the original and the potential reader.

The article examines various approaches to the translation of works of art that are applied to «The Reader», emphasizing the importance of preserving the internal logic and intentions of the author. It is revealed that the features of Schlink's literary text require a special approach that is capable of preserving not only external accuracy, but also the internal essence of the original.

Key words: translation, literary text, B. Schlink, P. Tarashchuk, «The Reader».

Постановка проблеми. Роман Бернгарда Шлінка «Читець» посідає особливе місце в німецькій та загальноєвропейській літературі кінця XX ст. У ньому поєднується особиста драма героїв з моральними та історичними рефлексіями над пам'яттю про Голокост, виною та відповідальністю поколінь. Стиль письменника вирізняється стриманою емоційністю, філософічністю, тонкою психологізацією та ретельною мовною структурованістю. Тому під час перекладу цього твору українською мовою постає складне завдання: передати не лише зміст і сюжет, а й зберегти стилістичну своєрідність, яка формує глибину авторського задуму.

Основна проблема полягає в тому, що стиль Б. Шлінка має приховану багатозначність, де емоції не завжди проговорюються прямо, а проявляються у паузах, інтонаційній тональності, символах і підтекстах. Саме це створює виклик для перекладача: як передати тишу та напругу між рядками, внутрішню боротьбу персонажів, не порушивши загальну атмосферу тексту. Важливо також зберегти ритм і мелодику речень, культурні алюзії, стилістичні фігури (анафору, еліпсис, паралелізми тощо), які можуть мати інше звучання в українській мовній системі.

Крім того, у перекладі необхідно враховувати культурний і ментальний контекст, який може бути малозрозумілим українському читачеві без певного адаптаційного підходу.

Актуальність теми зумовлена як значенням роману в літературному процесі, так і потребою в глибокому осмисленні стратегій перекладу складних, багатопланових художніх текстів. Дослідження стилістичних особливостей перекладу «Читця» дозволяє не лише аналізувати мовні рішення перекладача, а й розкрити межі інтерпретацій у процесі міжкультурної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження лінгвальних особливостей перекладу роману Б. Шлінка «Читець» зосереджуються на важливості збереження емоційного та психологічного змісту оригіналу в процесі мовної адаптації. Зокрема, Є. С. Іванова у статті ««Подолання минулого» в романі Б. Шлінка «Читець»» підкреслює, що переклад має бути здатним передати глибину внутрішніх переживань персонажів, зберігаючи атмосферу та складність емоційної ситуації, що розгортається в романі [1]. Вона акцентує на важливості перекладацької стратегії, яка дозволяє вірно передати авторську інтенцію, особливо стосовно теми подолання минулого.

Л. Г. Кожедуб у своїй статті про переклад творів Б. Шлінка українською мовою акцентує на мовних та стилістичних викликах, які постають перед перекладачем при адаптації роману «Читець» [2]. Вона зазначає, що передача таких складних мовних конструкцій і нюансів, як символи та метафори, є важливою для того, щоб зберегти оригінальну атмосферу роману. Перекладач має бути уважним до культурних відмінностей, оскільки саме через мовні та культурні бар'єри можна втратити глибину первісного твору.

В. О. Марценішко вивчає травматичну пам'ять та історичний контекст роману, зазначаючи, що переклад має передавати не лише лексичне значення, але й емоційну насиченість тексту [3]. Важливою частиною є збереження тонкощів, що стосуються історичної пам'яті та соціальних контекстів, через які проходять персонажі. У контексті нашого дослідження, перекладачі

повинні враховувати ці аспекти, щоб забезпечити повну відповідність оригіналу, створюючи переклад, який зберігає глибину тексту і його зв'язок з історією.

Метою дослідження є виявлення та аналіз стилістичних особливостей перекладу роману Б. Шлінка «Читець» українською мовою, а також визначення способів і прийомів, за допомогою яких перекладачеві (П. Тарашуку) вдається зберегти оригінальну стилістичну унікальність автора.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, переклад художнього твору – це не просто перенесення слів із мови оригіналу до мови перекладу. Це передусім глибока інтерпретація авторського задуму, реконструкція стилістичної тканини тексту, яка є унікальною для кожного письменника.

Українські читачі познайомилися з творчістю Б. Шлінка завдяки перекладам його двох романів. Першим українським перекладом стала книга «Читець» (оригінальна назва «Der Vorleser»), яка вийшла друком у видавництві «Основи» у 2005 році в перекладі Петра Тарашука. Згодом, у 2016 році, цей роман перевидали у видавництві «Фоліо». Інший роман Б. Шлінка – «Olga» («Ольга»). Він побачив світ українською мовою у 2019 році у видавництві «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад здійснила Єлена Даскал [2, с. 151].

Роман «Читець» – твір, що вирізняється стриманістю викладу, але водночас глибоким філософським змістом. Автор порушує важливі моральні питання, пов'язані з відповідальністю наступних поколінь за злочини нацизму, і зосереджується на тому, як молоде покоління німців («друге покоління») осмислює та співвідносить себе з трагічними сторінками національної історії. Події твору розгортаються у Західній Німеччині, охоплюючи майже чотири десятиліття – від 1958 до 1990 року [4, с. 2].

У цьому романі наратив ведеться від першої особи, через призму Мікаеля, вже дорослого чоловіка, котрий намагається осмислити своє минуле, розібратися в стосунках з Ганною та зрозуміти людську природу загалом. Оповідач виступає як свідок і розповідач власної історії, постійно втручаючись у події, що розгортаються, і коментуючи їх [3, с. 169]. Такий підхід додає певної складності сприйняттю сюжету, оскільки оповідач не лише передає події, а й намагається їх інтерпретувати, змінюючи темп оповіді: іноді він подовжує час, а іноді стискає його.

Сюжет складається з трьох основних частин, що не рівномірно розподілені у часі: перша – знайомство Мікаеля та Ганни в 1958 році, друга – судовий процес над Ганною в 1964 році, і третя – її смерть у 1984 році [3, с. 169]. Така структурна організація роману посилює відчуття розриву і невизначеності, що відображає саму суть травми і болісного переосмислення минулого.

Б. Шлінк майстерно поєднує елементи психологічного аналізу з філософськими роздумами, вплітаючи у канву оповіді історію кохання, що розгортається на тлі темної спадщини Голокосту. Його прозу вирізняє тонкість і реалізм, водночас вона несе в собі глибокі метафоричні сенси. Попри визнання та включення «Читця» до шкільної програми в Німеччині, роман викликав і суперечливі оцінки: деякі критики звинувачували автора у надмірному гуманізованні злочинців нацизму та намаганні подати неоднозначну трактовку історичних подій, що спровокувало дебати про межі художнього зображення трагедії [2, с. 151].

Варто наголосити на тому, що Б. Шлінк володіє винятковою здатністю створювати психологічно насичений, але водночас надзвичайно економний у засобах художній текст. Його проза – це зразок того, як прості конструкції, короткі речення, відсутність прикметникової надмірності можуть породжувати глибоку емпатію [2, с. 151]. Власне, ця стримана манера письма, де слова промовляють більше, ніж здається на перший погляд, і є центральною стилістичною домінантою. Вона створює відчуття відстороненості: наратив не прагне емоційного співчуття, а лише фіксує реальність, залишаючи читачеві простір для моральної оцінки.

Важливою складовою стилістики перекладу є також інтонація, що передає емоційний спектр романної взаємодії, особливо в діалогах між героями. Наприклад, у сценах між Мікаелем і Ганною, перекладач має врахувати специфіку їхнього мовного обміну: простота і спокійність на

перший погляд приховують глибоку напругу та моральну боротьбу, що відбувається всередині героїв [1].

Окремої уваги заслуговує використання мовних конструкцій, які Б. Шлінк застосовує для передачі часу та простору в романі. Часова структура «Читця» передбачає багато переміщень між минулим і теперішнім, що вимагає від перекладача не тільки вірного відтворення хронології, а й відповідної побудови речень, що відображають складні переплетення цих часових меж. П. Таращук має зберігати ці зв'язки, щоб читач міг повною мірою відчувати постійну присутність минулого в теперішньому, що є однією з центральних тем твору [1].

Прикметно, що цей роман також містить численні мовні реєстри, які змінюються залежно від ситуації, віку персонажів, місця дії. У тексті зустрічається літературна мова, молодіжний сленг, бюрократична термінологія, юридична лексика, а також слова, які мають специфічне емоційне або навіть соціальне забарвлення. Наприклад, слово «*die Göre*», яким позначено дівчину із зневажливим відтінком, у перекладі не може бути передано нейтральним «*дівчина*» чи навіть «*дівчисько*» без втрати смислової глибини [2, с. 153]. П. Таращук повинен був знайти такий варіант, який передає і класовий підтекст, і культурне відчуття цього слова в німецькомовному контексті післявоєнного часу.

Особливої уваги заслуговує також використання таких слів, як «*lispeln*», що буквально означає «шепелявити» [2, с. 151]. Автор використовує його не просто як фізіологічну характеристику, а як символ уразливості, дитинності, чуттєвості. У перекладі П. Таращука потрібно було не просто зберегти зміст, а передати відтінок, додавши легкий акцент на інтонацію чи вибудувавши фразу так, щоб вона звучала м'яко, у стилі самого Б. Шлінка.

Безумовно, такі стилістичні маркери є важливими аспектами до розуміння глибших шарів роману. Вони є не лише інструментами характеристики, а й маркерами часу, простору, культурної ідентичності персонажів.

Помітно, що Б. Шлінк у творі уникає відкритої емоційності. Його герой рідко називає свої почуття напругу, але читач відчуває його сором, біль, безпорадність. Досягається це завдяки майстерному використанню підтексту, мінімалізму, відсутності емоційної «надбудови». На нашу думку, у перекладі важливо зберегти цей принцип: не варто додавати описів, яких немає в оригіналі. І перекладач з цим чудово впорався: П. Таращук добирає синоніми, ритмічні конструкції, інтонаційні лінії, що дало змогу передати цю «мову тиші».

Загалом у романі особливу увагу привертають синтаксичні особливості, які активно використовуються для передачі внутрішнього стану персонажів, їхніх роздумів та емоцій. На рівні синтаксису можна помітити переважання простих розповідних речень, що додає тексту лаконічності та спрощує сприйняття подій. Наприклад: «*Ich wartete im Flur. Sie zog sich in der Küche um. Die Tür stand einen Spalt auf*» [5, с. 15]. Такий стиль часто використовується для створення інтенсивного, зосередженого на моменті ефекту, де кожне слово має своє значення, а дія передається без зайвих пояснень.

Варто згадати, що Б. Шлінк також активно використовує складносурядні безсполучникові речення, що додають тексту ритмічності плинності. Це дозволяє не лише розширювати інформаційне поле, а й створювати враження безперервності подій. Наприклад: «*Der Tag ist ganz hell, die Sonne scheint, die Luft flimmert, und die Straße glänzt vor Hitze*» [5, с. 10]. У цьому випадку кожна частина речення розкриває картину світу через спостереження оповідача, поступово створюючи образ і передаючи настрій персонажа.

Використання складних описових конструкцій також є характерним для роману, як, наприклад, у наступному реченні: «*Sie balancierte auf einem Bein, stützte auf dessen Knie die Ferse des anderen Beins, beugte sich vor, führte den gerollten Strumpf über die Fußspitze, setzte die Fußspitze auf den Stuhl, streifte den Strumpf über Wade, Knie und Schenkel, neigte sich zur Seite und befestigte den Strumpf an den Strumpfbändern*» [5, с. 15]. Таке деталізоване описання руху, в якому кожен жест і дія розкривають внутрішній стан персонажа, підкреслює не тільки фізичну, а й емоційну напруженість моменту.

Особливістю авторської стилістики також є використання сурядних речень, що з'єднані крапкою з комою. Це дозволяє підкреслити послідовність подій і створює ефект одночасного розвитку кількох ліній: «*Ich erkannte einen ehemaligen Teilnehmer des KZ-Seminars; er hatte vor mir Examen gemacht, war zunächst Anwalt geworden und dann Kneipier und kam in langem, rotem Mantel*» [5, с. 168]. Наприклад, це речення передає розвиток подій через ряд послідовних дій, які між собою з'єднані і формують повну картину ситуації. Такий синтаксичний підхід допомагає зберегти динаміку тексту і зробити його більш органічним.

«*Frau Schmitz bügelte; sie hatte eine Wolldecke und ein Leintuch über den Tisch gebreitet und nahm ein Wäschestück nach dem anderen aus dem Korb, bügelte es, faltete es und legte es auf den einen der beiden Stühle*» [5, с. 13]. У цьому розкривається детальний опис рутинної діяльності персонажа, який передається через послідовність дій, підкреслюючи не тільки фізичну активність, а й певну інтонацію, що формується через текст. Тут важливим є те, що дії з'єднані через крапки з комою, що дозволяє уникнути надмірного нагромодження складних конструкцій, зберігаючи при цьому зв'язність і логіку оповіді.

Варто також зазначити, що в цьому романі важливу роль у передачі значення та емоційної виразності відіграє правильне використання фразеологізмів під час перекладу. Фразеологізми не лише передають конкретний зміст, але й відтворюють характерний колорит та образність оригіналу, що особливо важливо для збереження емоційного і культурного контексту твору.

Наприклад, у фразі «*Schwamm Julia darin wie ein Fisch im Wasser*» [5, с. 165], де йдеться про те, що Юля відчувала себе впевнено та комфортно, П. Тарашук використовує український фразеологізм: «*Юля почувалася, мов риба у воді*» [4, с. 60]. Завдяки цьому переклад зберігає не тільки зміст, а й образ, підкреслюючи, що персонаж відчувається у своїй стихії, в комфортній для себе ситуації. Фразеологізм «*мов риба у воді*» є поширеним виразом в українській мові і точно передає емоційний стан героїні, відтворюючи той самий ефект, що й оригінал.

Інший приклад: «*Ich konnte auf niemanden mit dem Finger zeigen*» [5, с. 162], що в перекладі звучить як «*Я ні на кого не міг показати пальцем*» [4, с. 157]. У цьому випадку фразеологізм «*показати пальцем*» є прямим еквівалентом німецької фрази і передає той самий зміст: неможливість або відсутність права звинувачувати когось. Такий підхід перекладача дозволяє зберегти експресивність і чіткість оригіналу, адже вираз є поширеним і зрозумілим у культурному контексті обох мов.

Ще одним вдалим прикладом є наступний: «*Wenn man weiß, was für den anderen gut ist und daß er die Augen davor verschließt, muß man versuchen, ihm die Augen zu öffnen. Man muß ihm das letzte Wort lassen, aber man muß mit ihm reden, mit ihm, nicht hinter seinem Rücken mit jemand anderem*» [5, с. 137–138]. У перекладі читаємо наступне: «*Коли знаєш, що для іншого є добром, а він заплющує на те очі, треба спробувати розкрити йому очі. Треба лишити за ним останнє слово, але слід поговорити з ним – з ним, а не з кимсь за його спиною*» [4, с. 134–135]. У цьому випадку перекладачу важливо було не лише передати зміст, але й зберегти образність. Вислів «*розкрити очі*» є ефективним українським фразеологізмом, який чудово передає значення оригіналу і додатково підсилює експресивність тексту. Цей фразеологізм зберігає як буквальне, так і метафоричне значення, що дозволяє краще передати психологічний контекст ситуації.

Помітно, що П. Тарашук мав на меті зберегти не лише зміст, а й емоційний та культурний контекст твору. А таке завдання вимагало використання відповідних мовних засобів, що передають атмосферні нюанси оригіналу.

Один із прикладів – це використання фрази «*Was weiß ich, warum du nach Schwetzingen fährst. Was weiß ich, warum du mich nicht kennen willst*» [5, с. 48]. У перекладі вона звучить як «*Звідки мені знати, чого ти їдеш у Шветцинген? Звідки мені знати, чого ти не хочеш признаватися, що знаєш мене?*» [4, с. 45]. Як видно, перекладач зберігає ту ж саму структуру, однак дещо адаптує фразу для українського сприйняття, використовуючи більш знайомі мовні конструкції, що зберігає емоційну напругу і ставить акцент на невизначеності й емоційному відчуженні між героями.

Інший приклад – «*Ich fühlte nichts. Während der wochenlangen Gerichtsverhandlung fühlte ich nichts...*» [5, с. 96], що в перекладі звучить як «Я нічого не відчував. Під час судових засідань, що тривали не один тиждень, я нічого не відчував...» [4, с. 94]. Цей фрагмент демонструє, як важливо зберігати той самий ритм і емоційний відтінок у перекладі. Вживання «не один тиждень» замість «тижні» додає точнішого відтінку.

Драматичні моменти у творі також важливі для передачі напруги і психологічних станів персонажів. У реченні «*Todesmarsch?*» *fragt die Tochter im Buch und antwortet: «Nein, Todestrab, Todesgalopp»* [5, с. 116], П. Тарашук ефективно використовує локалізовані звороти «*Марш смерті?*» – *запитує донька в книжці й відповідає: – «Ні, клус смерті, чвал смерті»* [4, с. 113], що підсилює драматичний ефект і метафоричну точність. Використання «klus» та «chwal» у цьому контексті створює відчуття невідворотного, але водночас швидкого та нещадного руху, що органічно передає настрій оригіналу.

Переклад метафоричних зворотів є ще однією важливою частиною стилістичного аспекту. У словосполученні «*Verabredung mit der Vergangenheit*» [5, с. 167], яке перекладається як «побачення з минулиною» [4, с. 162], збережена метафоричність, що відображає ідею зустрічі з минулим як неминуче, але інтимне переживання.

Ще один приклад – «*das Heulen des Winds*» [5, с. 151], що перекладається як «завивання вітру» [4, с. 147]. Тут перекладач вибирає український вираз, що зберігає атмосферну напругу, яку створює образ вітру, що завиває. Метафора стає більш динамічною і зворушливою, підсилюючи темп і емоційний відтінок сцени.

Також, використання сполук «*das Haus ist blind*» [5, с. 10] – «будинок сліпий» [4, с. 9], «*die Welt ist tot*» [5, с. 10] – «світ мертвий» [4, с. 9] є точним перекладом метафор, що символізують психоемоційну порожнечу і безнадійність. У цих випадках переклад зберігає образи, що не лише передають візуальні образи, а й створюють емоційний відгук у читача.

Загалом, стиль Б. Шлінка є ефективним інструментом для передачі емоційного стану персонажів і відображення складної психології, що вимагає точних, інтенсивних виразів та здатності передавати різні аспекти взаємодії між людьми. Синтаксичні засоби, що використовуються в романі, допомагають створити глибокий, багатошаровий текст, де кожен елемент має своє значення і підкреслює основні теми твору – самопошук, розуміння інших, боротьба з травмою минулого.

Висновки. 1. Встановлено, що переклад роману «Читець» – це тонка й відповідальна робота, яка вимагає не лише досконалого знання мов, але й глибокого розуміння контексту, культури, психології персонажів, і філософської етики автора.

2. З'ясовано, що збереження авторського стилю Б. Шлінка стало найважливішим завданням перекладача. Проаналізовані приклади підтвердили те, що переклад П. Тарашука не лише відтворює зміст, а й віддзеркалює ритм, атмосферу й моральну напругу тексту оригіналу, тому його можна вважати вдалим.

3. З розвідки випливає, що П. Тарашук фігурує не просто як перекладач, тобто мовний посередник, а й як співавтор, який відкриває українському читачеві частинку світу Б. Шлінка. Відтак, перспектива подальшого дослідження вбачається у вивченні інших його творів за допомогою текстів оригіналу та перекладу для ще повнішого висвітлення світогляду цього письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іванова Є. С. «Подолання минулого» в романі Б. Шлінка «Читець». 2022. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20220213-podolannya-minulogo-v-romani-b-shlinka-chitec> (дата звернення: 20.04.2025).
2. Кожедуб Л. Г. Переклад творів Б. Шлінка українською мовою (на матеріалі роману «Der Vorleser»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2020. Вип. 46(3). С. 150–154.
3. Марценішко В. О. Історія і травматична пам'ять у романі Бернгарда Шлінка «Читець». *Літературознавство. Фольклористика. Культурологія*. 2018. Вип. 27–28. С. 167–186.
4. Шлінк Б. Читець: роман / Бернгард Шлінк; пер. з нім. П.В. Тарашука. Харків : Фоліо, 2016. 203 с.
5. Schlink B. Der Vorleser. Zürich: Diogenes, 1995. 206 S.